

Тобто, виходить, що всі особи, яким встановлено відповідний медичний діагноз, мають проходити хімічну кастрацію без винятку, а процедура, яка має бути індивідуалізована і застосовуватись як виключна міра покарання, починає носити ознаки «масовості», і нагадувати «геноцид» але вже відносно осіб з психічною вадою під назвою «педофелія».

Вивчивши чинні зміни до КК України можна побачити, що законодавець, який зіштовхнувся з низкою складнощів на шляху запровадження хімічної кастрації в Україні, відмовився від прийняття поспішних рішень, і на даний момент, така міра покарання, як хімічна кастрація не ввійшла до переліку покарань, передбачених ст. 51 Кримінального кодексу України.

Отже, цілком слушним видається відтермінування запровадження в КК України такої міри покарання як хімічна кастрація з подальшим зосередження уваги фахівців на удосконаленні механізму його реалізації.

Смірнова Ірина Сергіївна,

адвокат, член Комітету захисту прав людини
Національної асоціації адвокатів України

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ МАЛОЛІТНЬОГО, НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ЯК УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Непоодинокими є випадки вчинення кримінальних правопорушень відносно дітей. При таких ситуаціях дитина набуває процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні.

Конвенція про права дитини 1989 р. визначає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

В цивільному та сімейному законодавстві України особа, що не досягла 18 років визначається поняттям «малолітньої» та «неповнолітньої».

В кримінальному процесуальному законодавстві в п. 11, 12 ст. 3 КПК України також закріплено визначення зазначеним поняттям. Під малолітньою особою розуміють дитину до досягнення нею чотирнадцяти років, під неповнолітньою розуміють малолітню особу, а також дитину від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Таким чином, в положеннях чинного законодавства не встановлено мінімального віку потерпілого.

Щодо процесуального статусу в кримінальному провадженні дітей, то вони являють собою особливу соціально-вразливу групу, відносно яких законом передбачено закріплення додаткових правових гарантій для захисту їх прав і законних інтересів.

Декларація прав дитини 1959 р. закріплює принцип, що дитина за будь-яких обставин має бути серед тих, які першими одержують захист і допомогу.

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини).

Частинами 1, 2, 3 ст. 30 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства передбачено: «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення проведення розслідування та кримінального провадження в найкращих інтересах та з повагою до прав дитини. Кожна Сторона впроваджує захисний підхід до жертв, забезпечуючи унеможливлення посилення розслідуванням та кримінальним провадженням травми, отриманої дитиною, та надання під час кримінального судочинства допомоги, якщо це доцільно. Кожна Сторона забезпечує пріоритетне розслідування та кримінальне провадження, а також проведення їх без будь-яких необґрунтованих затримок».

В частині 1 ст. 52 Конституції України закріплено, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Проте, необхідно пам'ятати, що дитина має свою специфіку, яка пов'язана із її віком, рівнем інтелектуального, емоційного розвитку, життєвим досвідом. Все це впливає на можливість сприйняття нею події кримінального правопорушення та можливість надати оцінку таким подіям.

З аналізу чинного КПК України вбачається, що на законодавчому рівні особливу увагу присвячено закріпленню гарантій (в главі 38 КПК України) для неповнолітнього підозрюваного та обвинуваченого, чого не можна сказати про статус неповнолітнього, малолітнього, який є потерпілим у справі.

При чому, потерпілому відводиться значуща роль в кримінальному провадженні, оскільки, часто, надана саме потерпілим інформація сприяє доказуванню у справі та встановленню істини. Особливо, що стосується розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. В таких провадженнях потерпілий (дитина) приймає участь у таких слідчих, процесуальних діях, як: допит, освідування, експертизи, слідчий експеримент. Що є вкрай психологічно важко для потерпілої особи.

В таких ситуаціях важливим є дотримання гарантій поведінки з потерпілою дитиною з врахуванням її віку, рівня зрілості, інтелектуального розвитку, дитина має розуміти хід кримінального провадження і можливість брати у ньому участь в залежності від згаданих критеріїв.

Потерпілим у кримінальному провадженні, крім іншого, може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди.

Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник (ч. 1 ст. 59 КПК України).

Статтею 52 КПК України передбачено обов'язкову участь захисника в кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою.

На нашу думку, необхідним є закріплення обов'язкової участі представника неповнолітньої особи, особою, яка має право бути захисником, з метою надання професійної правової допомоги.

З метою недопущення негативного впливу на потерпілого-дитину необхідно також закріпити в законодавстві можливість виділення в окреме провадження частини провадження щодо потерпілого, як це передбачено в ст. 494 КПК України щодо неповнолітнього підозрюваного.

Закріпити процесуальну можливість слідчого судді, суду щодо потерпілого дитини прийняття рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини, як це передбачено в ст. 27 КПК України відносно обвинуваченого неповнолітнього.

Статтею 484 КПК України також передбачено, що кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Ця норма покликана сприяти забезпеченню здійсненню процесуальних дій в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, вживанню заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього. Проте, така гарантія не передбачена щодо малолітнього, неповнолітнього потерпілого.

Вважаємо, що при провадженні кримінально процесуальних дій, учасником яких є дитина, у будь-якому випадку необхідно забезпечити застосування спеціальних методів і принципів з урахуванням специфіки статусу такої малолітньої, неповнолітньої особи.

Дитина в силу свого специфічного статусу є найменш захищеним учасником кримінального провадження. Вона не може самостійно відстоювати свої права до досягнення певного віку, виходячи із здатності дитини пізнавати явища навколишнього світу, розуміти їх взаємозв'язок, надавати їм оцінку.

Саме тому, в силу закону, особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність

давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

Законом передбачено, що при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Аналогічно і при проведенні допиту малолітнього або неповнолітнього.

В будь-якому разі, запрошення педагога не має носити формальний характер, а має сприяти створенню комфортної обстановки для малолітнього, неповнолітнього потерпілого. Безпосередньо той педагог, який навчає дитину та знайом з нею має приймати участь у слідчих, процесуальних діях. У випадку, якщо внаслідок кримінального правопорушення потерпілому завдано моральних страждань, отримано стрес, необхідним є залучання до кримінального провадження психолога.

Про необхідність залучення лікаря можна говорити у випадку наявності тимчасових розладів психічної діяльності чи фізичних розладів здоров'я.

Додатковою гарантією для малолітнього, неповнолітнього потерпілого є закріплена в ст. 354 КПК України можливість, у випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту прав малолітнього чи неповнолітнього свідка, за ухвалою суду він може бути допитаний поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції (дистанційне судове провадження).

В ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства закріплені наступні принципи: «проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам; проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей; проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та це доцільно; якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження; можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше».

В будь-якому разі, слідчі, прокурори, судді, захисники в справі, де потерпілим є дитина, при виборі тактики спілкування, прийнятті процесуальних рішень з метою уникнення завдання психологічної травми дитині, мають керуватися не тільки нормами права, але й нормами моралі.